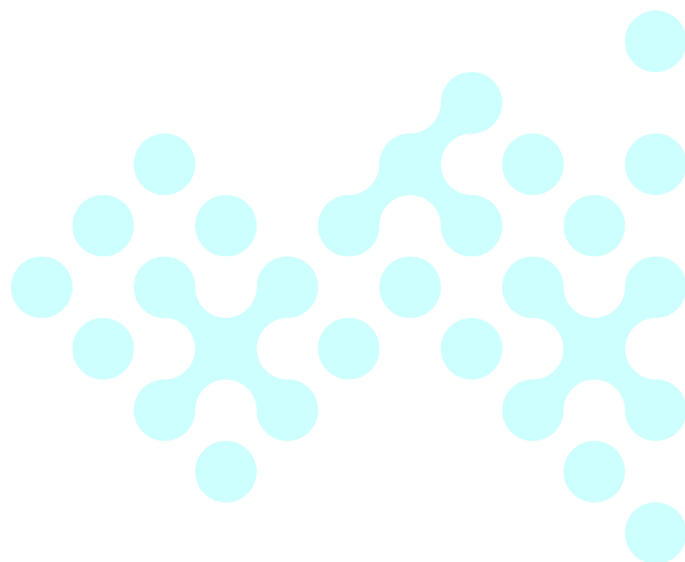

Startnotitie Erfgoedbeleid

Datum raadsvergadering
Portefeuillehouder
Manager
Behandelend ambtenaar
Afdeling

13 maart 2025
J. Dijkstra
M. van Deutekom/J. Piersma
M. Kassels
Omgeving/Samenleving

Inleiding

In het collegeprogramma 2022-2026 *Sûn wurkje oan 'e takomst* heeft het college aangekondigd in de periode 2022-2026 aan de slag te gaan met monumentenbeleid. Er wordt een inventarisatie van karakteristieke en monumentale panden uitgevoerd, waarin ook naar mogelijkheden voor verduurzaming wordt gekeken. Afhankelijk van de uitkomsten van de inventarisatie wordt het vervolgproces bepaald.

De inventarisatie van behoudenswaardige panden in Waadhoeke is inmiddels uitgevoerd. Gezien de ambitie van college en raad om beleidsthema's zo mogelijk vanuit een brede, integrale visie op te pakken, kiezen we ervoor het onderwerp 'monumentenbeleid' te verbreden naar 'erfgoedbeleid'. Dankzij deze bredere opzet kunnen we de samenhang die er tussen alle deelthema's waaruit erfgoed bestaat goed in beeld brengen. Ook hebben we aandacht voor de relatie die er met andere beleidsterreinen is, zoals toerisme en recreatie, promotie en marketing, en economie.

Daarnaast zijn er nog andere redenen om met erfgoedbeleid aan de slag te gaan.

Sinds de inwerkingtreding van de Erfgoedwet (juli 2016) hebben gemeenten er nieuwe wettelijke taken bijgekregen wat betreft het aanwijzen, beheren, behouden en afstoten van cultureel erfgoed. De verdeling van taken tussen de drie overheden Rijk, provincie en gemeente is in deze nieuwe wet aangepast. Gemeenten hebben o.a. de plicht gekregen een erfgoedregister te onderhouden waarin cultureel erfgoed wordt geregistreerd en openbaar toegankelijk wordt gemaakt.

Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet (januari 2024) is cultuurhistorie een verplicht onderdeel in de integrale besluitvorming van gemeenten geworden. Cultuurhistorische waarden moeten meegewogen worden in ruimtelijke ontwikkeling en ingrepen in de fysieke leefomgeving. Om die reden nemen we ook in Waadhoeke in de Omgevingsvisie - en straks in het Omgevingsplan - de 'omgang', d.w.z. de bescherming en instandhouding, met cultureel erfgoed op.

Een laatste reden, maar zeker geen onbelangrijke, is de maatschappelijke aandacht voor erfgoed, en de groeiende interesse in cultuurhistorie in het algemeen.

Wat verstaan we onder cultureel erfgoed?

Cultureel erfgoed is kortweg alles uit het verleden dat belangrijk is om te behouden en te beschermen. In de Erfgoedwet wordt het als volgt omschreven:

"Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden."

In de Erfgoedwet is onderscheid gemaakt in 'roerend' en 'onroerend' erfgoed. Roerend erfgoed, of 'cultuurgoed', dat zijn de objecten, collecties en verzamelingen die we in musea, bibliotheken en archieven bewaren. Geschriften, beeldende kunst (zoals schilderijen en beeldhouwwerken), religieuze objecten (zoals kerkorgels) en archeologische vondsten worden ertoe gerekend.

Bij onroerend erfgoed hebben we het bijvoorbeeld over gebouwen, begraafplaatsen en archeologische vindplaatsen, maar ook in het landschap vinden we erfgoed, zoals terpen en state-, en stinzenterreinen.

Een tweede indeling die gemaakt wordt is die in materieel en immaterieel erfgoed. De roerende en onroerende goederen tezamen vormen het materieel erfgoed. De verhalen, de taal, de gebruiken, rituelen en tradities, met elkaar vormen die het immaterieel erfgoed. Ook dans, muziek, toneel en sporten als het Fierljeppen en kaatsen, worden tot het immaterieel erfgoed gerekend.

Waadhoeke heeft met *It Sjûkelân* een uniek kaatsveld in het centrum van Franeker. De jaarlijkse wedstrijd van de Permanente Commissie (opgericht in 1853) op dit kaatsveld is een belangrijke traditie en tevens de grootste kaatspartij ter wereld.

Een derde indeling is er eentje waarbij we kijken naar het 'gebruik' of de functie van het erfgoed. De lijst die daarbij gemaakt kan worden is lang en breed en beslaat zowel roerend als onroerend, en zowel materieel als immaterieel erfgoed. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om industrieel, militair, literair, religieus (waaronder funerair), mobiel, varend, vliegend, klinkend of groen erfgoed.

Bouwwerken zoals woningen en andere gebouwen (zoals molens) die we de moeite waard vinden om te behouden en te beschermen kunnen een monumentale status krijgen. Er zijn rijks-, provinciale en gemeentelijke monumenten. In Waadhoeke zijn meer dan 500 rijksmonumenten, en zes door het Rijk aangewezen beschermde stads- en dorpsgezichten. Er zijn in Fryslân geen provinciale monumenten, en er is in Waadhoeke één bouwwerk met een gemeentelijke monumentale status; de fabrieksschoorsteen in Winsum.

Tot slot is er de werelderfgoedlijst van Unesco; Waadhoeke komt met de Waddenzee en het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium zelfs twee keer op deze lijst voor.

Waarom aandacht voor cultureel erfgoed?

De overheid (Europa, Rijk, provincies en gemeenten) is verantwoordelijkheid voor erfgoed. Met wet- en regelgeving wil zij zorgen dat erfgoed bewaard blijft, en dat voorkomen wordt dat er waardevolle zaken verloren gaan. Het aanwijzen, behouden, beheren en beschermen van cultureel erfgoed heeft dus een doel en belang in zichzelf, omdat het noodzaak is kwetsbaar erfgoed te beschermen. Immers, "alles van waarde is weerloos" (Lucebert). Voor Waadhoeke betekent dit dat cultuurhistorische waarden een plek krijgen in de Omgevingsvisie, en in het Omgevingsplan.

Cultureel erfgoed weerspiegelt onze gemeenschappelijke identiteit (denk aan klederdrachten en taal), de typische eigenheid van een plaats of gebied (een bolwerk, dijk, terp of grachtengordel) of een specifieke periode in de tijd (een middeleeuwse stins of een bunker uit WOII).

Cultureel erfgoed is ook van belang om méér te weten te komen over de geschiedenis. Archeologisch onderzoek of bijvoorbeeld de restauratie van een gebouw zijn belangrijk om verwijzingen naar die geschiedenis zichtbaar te maken, te bewaren en/of te herstellen. Aandacht voor erfgoed draagt dus bij aan het historisch besef.

Uit onderzoek blijkt dat naarmate we ergens meer over weten, onze betrokkenheid en waardering ervoor groter is. Naast beheer en onderhoud, registratie en toegankelijkheid, kan het vergroten van de kennis over erfgoed dus een belangrijk beleidsdoel zijn!

In het primair en voortgezet onderwijs is het dan ook wettelijk verplicht aandacht te besteden aan erfgoededucatie; het 'beleven' van cultureel erfgoed is daarbij een belangrijk thema.

Ook kan erfgoed een bijdrage leveren aan het beleid op andere terreinen, zoals het onder de aandacht brengen van het Planetarium en onze musea, en in de promotie en marketing van onze gemeente. Tot slot kan erfgoed een rol spelen bij het stimuleren van onze lokale economie (vestigingsklimaat), maar ook bij de ontwikkeling van toerisme en recreatie, denk daarbij aan een plan voor de revitalisering van het oude stadhuis van Franeker in het collegeprogramma.

Bestuurlijk kader

In het collegeprogramma 2022-2026 *Sûn wurkje oan 'e takomst* is monumentenbeleid aangekondigd. Tijdens de behandeling van het Beheerplan Begraafplaatsen in de vergadering d.d. 1 juni 2023 zijn er vanuit de raad vragen gesteld over funerair erfgoed, i.c. historische graven en grafbedekking. Het college heeft aangegeven bij het opstellen van het erfgoedbeleid ook aan dit onderwerp aandacht te zullen besteden.

Daarnaast is de Erfgoedverordening Waadhoeke 2019 met de inwerkingtreding van de Omgevingswet per 1 januari jl. geactualiseerd.

Naast landelijke wet- en regelgeving over erfgoed zijn er ook Europese afspraken gemaakt over het bewaren en beschermen van cultureel erfgoed. Zo is er in het Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (Valletta, Malta, 1992) de bescherming van archeologische vindplaatsen geregeld. En in het zogenaamde Verdrag van Faro (Portugal, 2005), is in het bijzonder de maatschappelijke waarde, de betekenis, van erfgoed vastgelegd. Beide verdragen zijn ook door Nederland ondertekend.

Korte voorgeschiedenis

De vier gemeenten die met elkaar per 1 januari 2018 de nieuwe gemeente Waadhoeke vormen hadden op het terrein van monumenten en/of erfgoed geen specifiek beleid geformuleerd. Voor Waadhoeke gaan we nu overkoepelend beleid en ambitie formuleren.

Toch is er op onderdelen al veel 'werk in uitvoering'. Al deze activiteiten en projecten laten zien dat erfgoed in Waadhoeke de aandacht heeft, en dat de waarde van erfgoed wordt onderkend. Met elkaar kunnen deze activiteiten gezien worden als bouwstenen voor nieuw beleid. Zo zijn er:

- 1) Inhoudelijke bouwstenen waarmee we onze doelen willen bereiken, zoals de aandacht voor de specifieke onderdelen van roerend en onroerend erfgoed, waarbij je kunt denken aan de archeologische steunpunten;
- 2) Instrumenten die we daarbij inzetten, zoals:
 - het aanwijzen en registreren van karakteristieke panden, gemeentelijke monumenten en de kunstcollectie,
 - de vergunningverlening voor instandhouding van rijks- en gemeentelijke monumenten,

- het beheer en onderhoud van beeldende kunst in de openbare ruimte en grafmonumenten, en
- toezicht en handhaving.

Welke bouwstenen zijn er voor erfgoedbeleid?

We noemen een 'top tien', in willekeurige volgorde:

1. De Omgevingsvisie, in concept;
2. De stimulering van de meertaligheid in Waadhoeke;
3. De verduurzaming van Rijksmonumenten (eigendom van de gemeente) als onderdeel van het accommodatiebeleid;
4. De aanstelling van een kwartiermaker t.b.v. meer onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling tussen de lokale erfgoedverenigingen, professionele erfgoedinstellingen en ondersteunende organisaties;
5. Het maken van een gemeentelijke Archeologische Inventarisatiekaart en onderzoeksagenda;
6. De inventarisatie van waardevolle bomen en landschapselementen. Dit beleid is deels al uitgewerkt d.m.v. de vaststelling van een bomenverordening.
7. Het maken van een visie op religieus erfgoed;
8. Het inrichten van een erfgoedregister;
9. Een inventarisatie en waardering van behoudenswaardige panden en interieurs (is uitgevoerd);
10. De landschapsbiografie *Het verhaal van Waadhoeke: 3000 jaar leven met water* (februari 2023).

Naast deze projecten is er structurele financiële ondersteuning voor organisaties als musea, stichtingen voor monumentenbeheer, de bibliotheek, Academie van Franeker en het Planetarium. Zij beheren en ontsluiten o.a. onze collecties en verzamelingen, en organiseren educatieve activiteiten. Tot slot zijn er historische verenigingen en erfgoedorganisaties actief, vrijwilligersorganisaties, waar een schat aan kennis over tal van onderwerpen is verzameld.

Meest relevante B&W- en raadsbesluiten

Datum:	Door:	Onderwerp:
16 apr 2020	raad	Cultuurnota <i>Kultuer yn Waadhoeke, mei-inoar meitsje we it mei!</i>
15 dec 2020	B&W	Herinrichting Museum Martena
15 dec 2020	B&W	Subsidieregeling monumenten gemeente Waadhoeke 2020
15 dec 2020	raad	Beleidsregel cultuurhistorische en landschappelijke waarden
3 juni 2021	raad	Beleid voor zonnepanelen en -collectoren binnen beschermde stads- en dorpsgezichten
3 mrt 2022	raad	Partiële herziening beheersverordening buitengebied Menameradiel t.b.v. beleidsregel Gardenierslandschap Marsum – Wier
1 nov 2022	B&W	Vernieuwing en doorontwikkeling van de archeologische steunpunten in onze regio
29 juni 2023	raad	Geactualiseerd Beheerplan Gebouwen 2023-2032 met daarin de DMJOP's (duurzame meerjaren onderhoudsplannen)
21 dec 2023	raad	Erfgoedverordening 2019
25 jan 2024	raad	Beleid waardevolle bomen en landschapselementen

4 juni 2024	B&W	Inzet kwartiermaker erfgoed
11 juli 2024	raad	Bomenverordening gemeente Waadhoeke
14 nov 2024	raad	Behoud Oude Smidse aan het Vliet te Franeker
28 nov 2024	raad	Aandacht voor Klinkend erfgoed

Kaderstelling door de raad

N.V.T.

Procesvoorstel

a. Stappenplan

1. Het inventariseren van de activiteiten op het gebied van erfgoed in de gemeente Waadhoeke.
2. Het onderzoeken van de wettelijke taken op het gebied van erfgoed en van mogelijke doelen van gemeentelijk erfgoedbeleid.
3. Het betrekken van erfgoedorganisaties en andere belanghebbenden bij het proces.
4. Het formuleren en laten vaststellen van het erfgoedbeleid.
5. Het aanvragen van de benodigde middelen daarbij.

b. Tijdplanning

Wie	Wanneer	Wat
B&W	18 feb 2025	Vaststellen Startnotitie Erfgoedbeleid
Raad	13 mrt 2025	Vaststellen Startnotitie Erfgoedbeleid
Organisatie	mrt t/m juni 2025	Uitvoeren beleidsonderzoek
Raad	1 juli 2025	Kernsessie: bespreken uitkomsten van het onderzoek en uitgangspunten van beleid
Organisatie	juli/aug 2025	Opstellen concept-beleid
B&W	2 sep 2025	Conceptbeleid vaststellen
Organisatie	9 sep 2025	Definitief beleid opstellen
B&W	16 sep 2025	Vaststellen beleid
Raad	16 okt 2025	Vaststellen beleid

Opdracht aan het college

- 1) Inventariseer het cultureel erfgoed in Waadhoeke en doe voor de diverse aspecten van erfgoed onderzoek naar de noodzaak, mogelijkheid en wenselijkheid van erfgoedbeleid;
- 2) Stel de uitgangspunten van erfgoedbeleid op en leg deze vast in een uitgangspuntennotitie;
- 3) Presenteer de uitkomsten van het onderzoek en de uitgangspunten van beleid in een kernsessie;
- 4) Breng het definitieve beleid ter vaststelling in de gemeenteraad.

